

ОСОБЛИВОСТІ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЩОДО ФАЛЬШИВОМОНЕТНИКІВ У РОСІЙСЬКІЙ ТА АВСТРО-УГОРСЬКІЙ ІМПЕРІЯХ У ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Андрій Бойко-Гагарін

FEATURES OF LINGUISTIC TERMINOLOGY REGARDING COUNTERFEITERS IN THE RUSSIAN AND AUSTRO-HUNGARIAN EMPIRES IN THE XIX – EARLY XX CENTURIES

Andrii Boiko-Gagarin

The article analyzes the main terms used by law enforcement investigators and editors of the old newspapers regarding to counterfeiters, the forged money, and the process of selling them. Evidence of lexis in relation to counterfeiting has been traced from the criminal cases stored in the state historical archives of Ukraine and Poland, as well as in newspapers periodicals of Ukrainian cities. Most of the sources used in the study are published for the first time. The counterfeiters in Russian empire were called «manufacturer», «counterfeiter», but in Austro-Hungarian – the «counterfeiter» and «deceiver». The process of falsification in the newspapers of Galicia was defined in relation to money, as «made», «fabricated», in the Russian Empire – «cooked», «fabricated» and others. Most often, the definition of a counterfeiter's personality was referred to as «counterfeiter», «coin counterfeiter», «counterfeiter». The place of counterfeiting was positioned as a «mint», often with the note «secret» or «illegal».

In most newspaper publications, organized gangs of counterfeiters were described as a «gang banditti». Linguistic tautology «counterfeiting of counterfeit coins» is oftenly applied to counterfeit manufacturers. In terms of paper money, the definition «paper» and «picture» were used. The Galician press often called the trial of counterfeiters a «massacre». In 1915 in Chernihiv the credit notes signed by cashier S. Brut because of misinformation about their fraud, the population became wary of exchanging such a money, calling it «Brut's rubles». For flat metal engraved cliches to print counterfeit assignments and credit cards the term «boards» was used, and coin counterfeiting tools are referred to as «counterfeiting machines» or «weapon tools».

Keywords: Russian empire, Austro-Hungarian Empire, money counterfeiting, police and law enforcement authorities, pre-Soviet newspapers, lexis, terminology.

Із здобуттям Україною незалежності підвищується інтерес до її минулого, у тому числі і в часи перебування у складі Російської та Австро-Угорської імперії. Сучасними дослідниками приділено значну увагу питанням фінансової та економічної історії України в різні часи. Не стало винятком і дослідження історії грошового обігу та визначення його особливостей. Суттєву роль у грошовому обігу складали тогочасні підробки монет, виготовлені незаконним чином з метою їх збуту та нелегального збагачення. Вивчаючи історію процесів фальшування монет, ми встановили його багатогранність та актуальність у вивченні різноманітних окремих його складових.

Основні засади дослідження проблем економічної історії Російської імперії, економічного розвитку та питань грошового обігу висвітлені у працях професора В. Орлика, у яких приділяється значна увага аналізу фіскальної політики царату (Орлик В. 2006; Орлик В. 2007), особ-

ливостям фінансового управління (Орлик В. 2003; Орлик В. 2012), методології дослідження (Орлик В. 2011; Орлик В. 2008) та джерелам вивчення теми (Орлик В. 2010).

Одним із перших дослідників в Російській імперії, що ґрунтовно та глибоко проаналізував законодавчу базу Московського царства та Російської імперії у фокусі боротьби держави проти фальшивомонетництва був професор київського Університету Св. Володимира (Сокольский, 1873). Дослідником нумізматики імперського часу М. Деммені було складено витяг із законодавчих актів Повного зібрання Законів Російської імперії, що стосуються виключно історії грошового обігу, в тому числі і фальшивомонетництва (Деммени, 1887). У радянську добу спостерігається майже відсутній інтерес дослідників до питання фальшування грошей у Російській імперії. Дослідником Е. Стефановським (Стефановский, 1977) опубліковано підробку кредитного білета, що зберігається у фондах Державного архіва Харківської обл. У наш час питання підробки грошей у Російській імперії досліджувались: академіком В. Коцуром (Kotsur, Voiko-Gagarin 2019), С. Орлик (Орлик С. 2015; Орлик С. 2017; Орлик С. 2018-а; Орлик С. 2018-б;), А. Бойко-Гагаріним (Бойко-Гагарін А. 2016; Бойко-Гагарін А. 2017; Бойко-Гагарін А. 2020), а також білоруською дослідницею І. Колобовою (Колобова 2015).

У статті розглянемо особливості термінології, що використовувалась правоохоронними органами та редакторами газет щодо фальшивомонетників та збувальників фальшивих грошей.

Дотичною до спеціальних історичних дисциплін є також філологія, або галузь знань, що вивчає письмові тексти та мову. Українським вченим О. Огуєм доведено, що нині філологія охоплює комплекс наук, що вивчають культуру народу, виражену в мові, поєднуючи в собі такі розділи мовознавства, як: фонетику, морфологію, лексикологію, синтаксис, лінгвістику тексту, етимологію та ін. (Огуй 2003, с. 106) У процесі вивчення фальсифікатів грошей протягом зазначеного періоду ми зіткнулись із ще одним місцем дотику між нумізматиною та філологією у фокусі вивчення фальшивомонетництва, а саме: виокремлення особливостей назв фальшувальників грошей, що застосовувалась до підробок характерної та професійної лексики (слідчими органами, під час експертизи, серед простого люду тощо). У російських газетах характерним та найчастіше використовуваним щодо групи зловмисників стало слово «шайка» для визначення організованої групи фальшивомонетників, слово «фабрик» для позначення підпільних майстерень, а також слово «снаряд» для позначення використаного обладнання. Самих фальшивомонетників російська преса називала: «фабрикант», «поддельщик», австрійська – «фальшовник» та «обманец». Сам процес фальсифікації у газетах Галичини визначається щодо грошей, як «выделаныи», «сфабрикованныи», в Російській імперії – «приготовленные», «фабрикации» та ін.

Найчастіше в тогочасних джерелах визначення особи, що займалась підробкою грошей вказували як «фальшивомонетник» (Полтавские Ведомости 1909, с. 2.), хоча існували також інші варіанти: «фальшивий монетник» (Николаевский Вестник 1868, с. 279.), «поддельщик» (Галицкая Русь 1892, с. 3.). Саме місце виготовлення підробок часто в тогочасних джерелах позиціонується як «монетний двір» (Киевлянин 1883, с. 3.), хоча і завжди з приміткою – «потаємний, нелегальний» тощо.

У більшості газетних публікації кін. XIX – поч. XX ст. були організовані банди фальшивомонетників, які описувались як «шайки», повідомляючи про їх виявлення, затримання та осуд у різних регіонах по всій імперії. Так, про «шайку» фальсифікаторів кредитних білетів, що діяли у м. Москві, на Кавказі та Поволжі повідомляло «Черниговское Слово» (Черниговское слово 1915, с. 1). Поняття «шайка» використовують також газети Київщини. 16 січня 1911 р. «Южная Копейка» повідомляє саме так про фальшивомонетників у Бессарабії (Южная Копейка 1912, с. 2), а також газета «Киевские Вести» 11 листопада 1909 р. повідомила про відправлення затриманого фальшивомонетника Петра Соловйова до м. Брянська, адже в поліції виникла підозра про причетність його до «шайки», що діяла у Орловській губ. (Киевские Вести 1909, с. 3). У січні 1910 р. помічнику начальника Харківського губернського жандармського управління ротмістру Рожанову надійшла агентурна інформація про діяльність «шайки»

фальшивомонетників, що складалась з 5 осіб та діяла у Богодухівському повіті та виготовляла фальшиві 1 руб. Монети (ЦДІАК, ф. 705, оп. 1, спр. 505, арк. 1). «Шайками» називали і організовані групи зловмисників на сторінках газет «Полтавский Вестник» (Полтавский Вестник 1913, с. 3), львівські «Галичанин» (Галичанин 1898, с. 3) та «Діло» (Дело 1896, с. 3). Хоча для галицьких газет в означенні організованих груп фальшивомонетників застосовувався також термін «компанія», так охарактеризувала редакція газети «Галичанин» затриманих селян Михайла Стременя та Луку Міллера в Ланівцях (Галичанин 1895, с. 3), а також стрімко розбагатілого власника готелю Стефана Ромичя та його спільників (Галичанин 1893, с. 4). Окремих фігурантів також названо «компаньйонами» (Галичанин 1909, с. 3). Такий самий термін використовували російські та україномовні газетні видання в Австро-Угорщині. 18 лютого 1892 р. львівська газета «Галицкая Русь» повідомляє: «Поліція в м. Будапешті заарештувала двох сербів, що належали до шайки, що підробляла 10-франкові банкноти /.../» (Галицкая Русь 1892, с. 3). Такий самий термін застосовує редакція газети і у 1904 р., затриманих у Кракові «шайку» львів'ян-фальсифікаторів австро-угорських та російських монет передали до краківського суду (Галичанин 1904, с. 3). Щодо затриманого в м. Одесі деякого Замисловського, фальшувальника облігацій Миколаївського кредитного товариства, редакторами газети «Аккерманское Слово» вжито поширений термін з епітетом «/.../ було організованою культурною шайкою» (Аккерманское слово 1915, с. 2).

По відношенню до виробників фальшивих монет часто у газетних повідомленнях та матеріалах архівних слідчих справ застосовано лінгвістичну тавтологію – «підробка фальшивих монет», що логічно може бути застосовано або з дієсловом «підробка», або «фальшування». Підробка вже сфальсифікованих монет могла б розумітись із використання підроблених монет в якості зразка для наступної фальсифікації, що мало імовірно. Частими є публікації щодо виявлення фальшивомонетників, які згідно з повідомленнями газетників «підробляли фальшиву монету». Так, наприклад, характеризує причину ув'язнення Дем'яна Єрмілова деякий Кириченко, який перебував за терміновим наказом начальника поліції Київської губ. у розшуку, будучи втікачем із Чернігівської губернської тюрми, – «/.../ засуджений 13 березня 1906 р. за підробку фальшивих монет /.../» (ЦДІАК, ф. 442, оп. 860, спр. 65, арк. 53).

У секретній записці ротмістра Ніжинського повіту до помічника начальника Чернігівського губернського жандармського управління від 14 березня 1913 р. повідомлялось про виготовлення у Глухівському повіті «/.../ металевих фальшивих руб. /.../» (ЦДІАК, ф. 1439, оп. 1, спр. 1472, арк. 27). 29 жовтня 1834 р. велось розслідування Васильківським судом справи про виявлення у єгеря українського єгерського полку Володимира Федорова «/.../ фальшивої монети на манер срібної /.../» (ДАКО, ф. 185, оп. 1, спр. 618, арк. 5), а також так само «/.../ тридцять полтін фальшивих на подоби срібних /.../».

Прикладом «перевертня» серед служителів жандармерії, які стали на шлях фальшивомонетників, був унтер-офіцер красноярського губернського жандармського управління – Баранчук (Южная Копейка 1911, с. 4). Виявлені у Баранчука, який займався збутом 100 руб. кредитних білетів, підроблені гроші редакторами київської газети «Южная Копейка» було охарактеризовано як: «/.../ Баранчука обшукали та за халявою чобота виявили ще декілька таких самих «картинок»» (Южная Копейка 1911, с. 2). Дійсно, кредитні білети номіналом 100 руб. мали високохудожній дизайн та майстерно виконаний портрет, створений найвідомішими художніми майстрами і нагадували полотна творів мистецтва.

Найчастіше по відношенню до паперових грошових знаків, у тому числі і фальшивих слідчими карного розшуку та газетними редакторами застосовувався термін «папірці». Так, «Почаевские Известия» пишуть про виявлення у м. Горі (Сх. Грузія – Б. Г.): «Підробляли сторублівки та трирублівки. Знайдено підроблених папірців на 630 тис. рублів» (Почаевские Известия. № 21. 26 января. Почаев, 1908, с. 4). Фальшиві 5 руб. «папірці» було конфісковано у співачки шансону, затриману 9 травня 1911 р. під час спроби розрахуватись ними за телеграфний переказ (Киевские Отклики 1911, с. 3).

Часто в описі виявлених фальшивих грошей редакторами газет надавалась якісна характеристика підробок, вказуючи на їх відмінне або недостатньо професійне виконання. У жовтні 1880 р. судовими слідчими Могилівського повіту було звинувачено єврея Іцка Фрехтмана у збуті фальшивих 100 руб. зразка 1878 р., описуючи виявлені фальсифікати як: «/.../ 100 руб. негідного до вживання кредитного білету» (ДАХО, ф. 281, оп. 1, спр. 133, арк. 2). У секретному повідомленні одеському міському очільнику від міського корпусу жандармів про справу з намірами прибулого в м. Одесу молокана продати пристрій для підробки 50 руб. кредитних білетів, один з яких було охарактеризовано підполковником Фон-Роткірхом як: «/.../ папірчик, що виконаний відмінно /.../» (ДАОО, ф. 2, оп. 2, спр. 1088, арк. 43в).

У секретному донесенні помічника Харківського губернського жандармського управління від 13 листопада 1913 р. повідомлялось що 2 числа цього ж місяця у м. Змієві затримано Івана Митрофановича Співакова селянина з Курської губ., який збув у мануфактурному магазині фальшивого рубля «/.../ дзвінкої фальшивої монети /.../» (ЦДІАК, ф. 307, оп. 1, спр. 22, арк. 22, 22зв).

Суд над фальшивомонетниками галицька преса найчастіше називала «розправою», додаючи у повідомленнях інформацію про тривалість судових засідань. 10 грудня 1896 р.: «/.../ У суботу розпочалась перед судом присяжних у м. Самборі розправа проти 8 підроблювачів банкнот з Сяяхе Горним во главі. Розправа триватиме 10 днів» (Галичанин 1896, с. 3).

Неабиякий інтерес в часи свого побутування викликали паперові кредитні білети 1 рублевого номіналу зразка 1898 р. із підписом касира Сергія Аркадійовича Брута (Загеба М., Яценко С. 2019), так звані «брутівські» рублі. Гравці в азартні ігри вірили що саме цей рубль принесе їм неабияку вдачу, адже і сам касир був відомим гравцем у карти, хоча, програвши значну суму державних коштів, повісився. Так цей термін використовувався по відношенню до рублевих кредитних білетів зразка 1898 р. під час Першої Світової війни. У той час, як газета «Чернігівське Слово» використовує його і по відношенню до появи фальшивих грошей за їх прототипом (Черниговское Слово 1915, с. 3), також виявлених у місцевої мешканки Тетяни Телехан у м. Чернігові (Черниговское Слово 1915, с. 3). Публікація в газеті призвела до відмови місцевих жителів приймати у розрахунки рублеві кредитні білети з підписом касира С. Брута, що змусило редакцію повідомити, що фальшивими виявились лише деякі зразки банкнот, а не всі серії грошей із зазначеним підписом: «/.../ для усунення такого роду непорозумінь редакція вважає своїм обов'язком сповістити глибоко поважних читачів, що подібного роду чутки о «брутівських» руб. не відповідають дійсності. Якщо ж і були приватні випадки конфіскації «брутівських» руб., то це ніяк не свідчить про те, що всі «брутівські» рублі слід вважати фальшивими» (Черниговское Слово 1915, с. 3).

У вересні 1870 р. в управлінні Варшавської поліції у процесі переписки щодо перевірки торговця кіньми Зеліка Зендерга, на момент здійснення ним збуту фальшивих грошей, поліцейськими вжито специфічний лексичний термін щодо процесу збуту населенню підробок: «/.../ спустили декілька тисяч фальшивих російських кредитних білетів в народний обіг /.../» (APW, zes. 1416/II, sygn. 13, str. 3).

Для плоских металевих гравірованих кліше для друку фальшивих асигнацій та кредитних білетів у документах застосовувався термін «дошки» (ДАОО, ф. 2, оп. 2, спр. 558, арк. 1). Інструменти для підробки монет у тогочасних документах фігурують як «машинки для підробки», як знайдена у 1887 р. у будинку Михайла Липинського у м. Кам'янець-Подільський форма для лиття фальшивих 5 коп. монет разом із заготовками під фальсифікати, відлитими із свинцю (ДАХО, ф. 281, оп. 1, спр. 1812, арк. 13). Популярним був також термін «знаряддя», що вказував на інструменти виготовлення грошей фальшивомонетниками. Після виявлення серед контрабандних товарів фальшиві 20 коп. зразка 1880 р. у селянина с. Пукляки (нині Чемеровецький р-н., Хмельницька обл. – Б. Г.) Артемія Мацишина було проведено обшук, в ході якого: «/.../ ніяких знарядь, які могли б слугувати для підробки дзвінкої монети знайдено не було» (ДАХО, ф. 281, оп. 1, спр. 3100, арк. 28).

Отже, ми встановили основні терміни та лексикологічні прийоми, що використовувались слідчими правоохоронних органів та редакторами старих газет щодо фальшивомонетників, самих фальшивих грошей та процесу їх збуту. Свідчення про лексику по відношенню до фальшивомонетництва нами прослідковано у карних справах, що зберігаються в державних історичних архівах України та Польщі, а також періодичної преси українських міст. Самих фальшивомонетників російська преса називала: «*фабрикант*», «*поддельщик*», австрійська – «*фальшовник*» та «*обманец*». Процес фальсифікації у газетах Галичини визначається щодо грошей, як «*выделаныи*», «*сфабрикованныи*», в Російській імперії – «*приготовленные*», «*фабрикации*» та ін. Найчастіше в тогочасних джерелах визначення особи фальшивомонетника вказували як «*фальшивомонетник*», «*фальшивий монетник*», «*поддельщик*». Місце виготовлення підробок часто в тогочасних джерелах позиціонується як «*монетний двір*», хоча майже завжди з приміткою – «*потаємний, нелегальний*» тощо. У більшості газетних публікації сер. XIX – поч. XX ст. були організовані банди фальшивомонетників, які описувались як «*шайки*», повідомляючи про їх виявлення, затримання та осуд в різних регіонах по всій імперії. По відношенню до виробників фальшивих монет часто у газетних повідомленнях та матеріалах архівних слідчих справ застосовано лінгвістичну тавтологію – «*підробка фальшивих монет*». Щодо паперових грошових знаків використовувались терміни «*папірці*», «*папірчики*» та «*картинки*». Часто в описі виявлених фальшивих грошей редакторами газет надавалась якісна характеристика підробок, вказуючи на їх відмінне або недостатньо професійне виконання. Суд над фальшивомонетниками галицька преса найчастіше називала «*розправою*», додаючи в повідомленнях інформацію про тривалість судових засідань. У 1915 р. на Чернігівщині кредитні білети із підписом касира С. Брута через інформаційну дезінформацію про їх фальшивість, населення стало остерігатись в обміні таких грошей, називаючи їх «*брутівськими рублями*». Для плоских металевих гравірованих кліше для друку фальшивих асигнацій та кредитних білетів в документах застосовувався термін «*дошки*», інструменти для підробки монет в тогочасних документах фігурують як «*машинки для підробки*», або «*знаряддя*».

Список джерел та літератури

Архівні документи

Archiwum Państwowe w Warszawie (APW). Zespol 1416/II. KGW. Referat I Tajny. Sygnatura. 13. Дело по отзыву Варшавского обер-полицмейстера по доносу Кранцеветте на Залика Зендера, имеющего прибыть в Ловичскую ярмарку для распространения фальшивых русских кредитных билетов. Rok 1870. Str. 3.

Державний архів Київської області (ДАКО). Фонд 185. Васильківський міський магістрат. Опис 1. Справа 618. Справа про рядового егерського полку Федорова та міщанина Островського, звинувачуваних у виготовленні фальшивої срібної монети. Рік 1834–1836. Арк. 5.

Державний архів Одеської області (ДАОО). Фонд 2. Канцелярія одеського градончальника. Опис 2. Справа 1088. По відношенню Начальника 5-ого округу корпусу жандармів про переслідування розкольника Якова Васильєва та о розшуку належної йому машини для виготовлення фальшивих кредитних білетів 50 рублевого номіналу. Рік 1866. Арк. 4 зв.

Державний архів Одеської області (ДАОО). Фонд 2. Канцелярія одеського градончальника. Опис 2. Справа 558. Про міщан, підозрюваних у випуску фальшивих грошей. Рік 1861. Арк. 1.

Державний архів Хмельницької області (ДАХО). Фонд 281. Прокурор Кам'янець-Подільського окружного суду. Опис 1. Справа 133. Про звинувачення службовця Володієвецького винокурного заводу у Фрехмана І. та міщанина Маянського у випуску 100 рублевого кредитного білету. Рік 1880. Арк. 2.

Державний архів Хмельницької області (ДАХО). Фонд 281. Прокурор Кам'янець-Подільського окружного суду. Опис 1. Справа 1812. Справа про звинувачення мешканців м. Кам'янець у Тютельмана Г., Бітмана Б. та ін. у випуску фальшивих монет п'ятикопійчаного номіналу. Рік 1886. Арк. 13.

Державний архів Хмельницької області (ДАХО). Фонд 281. Прокурор Кам'янець-Подільського окружного суду. Опис 1. Справа 3100. Про виявлення у селянина с. Пульково у Мацишиної П. фальшивої монети 25-копійчаного номіналу. Рік 1890. Арк. 28.

Центральний державний історичний архів України в м. Києві (ЦДІАК). Фонд 1439. Чернігівське губернське жандармське управління, м. Чернігів. Опис 1. Справа 1472. Повідомлення Чернігівського ГЖУ про виготовлення фальшивих грошей мешканцем хут. Прудище. Рік 1913. Арк. 27.

Центральний державний історичний архів України в м. Києві (ЦДІАК). Фонд 307. Помічник начальника Харківського губернського жандармського управління в Харківському, Богодухівському, Валківському, Зміївському та Вовчанському повітах Харківської губернії, м. Харків. Опис 1. Справа 22. Допит торгівця Співакова І.М. про розповсюдження у м. Змієві фальшивих грошей. Рік 1913. Арк. 22, 22зв.

Центральний державний історичний архів України в м. Києві (ЦДІАК). Фонд 442. Канцелярія Київського військового, Подільського та Волинського генерал-губернатора. Опис 860. Справа 65. Циркуляр про розшук втікачів із Чернігівської тюрми фальшивомонетників. 1911 рік. Арк. 53.

Центральний державний історичний архів України в м. Києві (ЦДІАК). Фонд 705. Південно-Східне районне охоронне відділення, м. Харків. Опис 1. Справа 505. Про виникнення у м. Козіївка шайки фальшивомонетників. Рік 1910. Арк. 1.

Газети

Американская самопомощь в области тайной полиции. Николаевский Вестник. № 68. 6 сентября. Николаев, 1868. С. 279.

Брутовские рубли. Черниговское Слово. № 2504. 28 августа. Чернигов, 1915. С. 3.

Брутовский рубль. Черниговское Слово. № 2513. 11 сентября. Чернигов, 1915. С. 3.

Дробны весті. Дело. Ч. 166. 25 липня (6 серпня). Львов, 1896. С. 3.

Жандарм-фальшивомонетчик. Киевские Отклики. № 48. 9 апреля. Киев, 1911. С. 4.

Жандарм-фальшивомонетчик. Южная Копейка. № 132. 18 апреля. Киев, 1911. С. 2.

Задержание фальшивомонетчика. Киевские Вести. № 288. 29 октября (11 ноября). Киев, 1909. С. 3.

Зять миллионера фальшивомонетчик. Южная Копейка. № 390. 16 января. Киев, 1912. С. 2.

К делу Николаевского кред. т-ва. Аккерманское слово. № 956. 13 марта. Аккерман, 1915. С. 2.

Компанію поддельщиков банкнотов. Галичанин. Ч. 19. 26 сечня (7 лютого). Львов, 1893. С. 4.

Компанію поддельщиков монет. Галичанин. Ч. 81. четверг, 13 (25) апреля. Львов, 1895. С. 3.

Ложнія слухи о Брутовских руб. Черниговское Слово. № 2520. 20 сентября. Чернигов, 1915. С. 3.

Подделка фальшивой монеты. Киевлянин. № 20. 15 феараля. Киев, 1872. С. 2.

Поддельныи 10-гульденовыи. Галичанин. Ч. 33. 12 (24) февраля. Львов, 1898. С. 3.

Поддельщик грошей. Галицкая Русь. Ч. 197. 1 (13) сентября. Львов, 1892. С. 3.

Поддельщики банкнотов. Галицкая Русь. № 29. 6 (18) февраля. Львов, 1892. С. 3.

Поддельщики рублей в Бродах. Галичанин. Ч. 134. 7 (30) июня. Львов, 1909. С. 3.

Фабрика фальшивых денег. Почаевские Известия. № 21. 26 января. Почаев, 1908. С. 4.

Фальшивомонетчики. Полтавские Ведомости. № 368. 9 апреля. Полтава, 1909. С. 2.

Фальшивомонетчики. Полтавский Вестник. № 3237. 28 сентября. Полтава, 1913. С. 3.

Фальшивые монетчики в Фастове. Киевлянин. № 144. 5 июля. Киев, 1883. С. 3.

Фальшивыя деньги. Киевские Отклики. № 77. 11 мая. Киев, 1911. С. 3.

Шайка поддельщиков банкнотов. Галичанин. Ч. 266. 28 ноября (10 декабря). Львов, 1896. С. 3.

Шайка фальшивомонетчиков. Черниговское слово. № 2378. 18 марта. Чернигов, 1915. С. 1.

Шайку поддельщиков. Галичанин. Ч. 244. 29 октября (11 ноября). Львов, 1904. С. 3.

Література

KOTSUR, V., BOIKO-GAGARIN, A., 2019, Napoleon russian forged assignations in Naddniproshchyna (over Dnipro land). East European historical bulletin. Issue 11. Drohobych, p. 66–77.

БОЙКО-ГАГАРИН, А. С., 2016, Фальсификация монет и банкнот в Польше до 1917 года по материалам украинской газетной периодики. Studia I Materialy «Forum Numizmatyczne, Pieniadz I Mennice». № 1. Białystok, s. 103–109.

- БОЙКО-ГАГАРИН, А. С., 2017, Половина матрицы фальшивомонетчика для подделки рубля Николая II Романова. Банкаўскі веснік. № 12 [653]. Мінск, Снежаны, с. 57–58.
- БОЙКО-ГАГАРИН, А. С., 2020, Професійна приналежність фальшивомонетників в сер. XIX – поч. XX ст. Часопис української історії. Вип. 41. Київ, с. 69–77. DOI: 94.10347/2522-4111.2020.41.1.9
- ДЕММЕНИ, М., 1887, Сборник указов по монетному и медальному делу в России, помещенных в Полном Собрании Законов с 1649 по 1881 г., С.-Петербург.
- ЗАГРЕБА, М., ЯЦЕНКО, С., 2019, Паперові гроші кінця XIX – початку XXI ст. в обігу України. Каталог. Київ: Логос.
- КОЛОБОВА, И. Н., 2015, Материалы Национального исторического архива Беларуси о деятельности фальшивомонетчиков XIX в. *Studia i Materialy. Pieniadz a propaganda. Wspolne dziedzictwo Europy. Augustiow-Warszawa.*
- ОГУЙ, О. Д., 2003, Спеціальні історичні дисципліни та філологія: місця дотику та визначення методології пошуків. Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Збірка наукових праць пам'яті відомого вченого-історика доктора історичних наук Михайла Брайчевського. Число 10. Частина 1. Київ.
- ОРЛИК, В. М., 2003, Казенні палати в системі фінансового управління Російської імперії в кінці XVIII – у XIX ст. (на матеріалах Київської губернії). Український історичний журнал, № 2 (449), с. 66–73.
- ОРЛИК, В. М., 2006, Єгор Канкрін і фінансова політика Російської імперії в Правобережній Україні в другій чверті XIX ст. Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. № 13, с. 97–110.
- ОРЛИК, В. М., 2007, Податкова політика Російської імперії в Україні в дореформений період: монографія. Кіровоград: Імекс-ЛТД. 631 с.
- ОРЛИК, В. М., 2008, Методологічні аспекти дослідження проблем податкової політики в українських губерніях Російської імперії у першій половині XIX ст. Український історичний журнал. № 5, с. 187–195.
- ОРЛИК, В. М., 2010, Дожовтнева фінансово-правова література як джерело до вивчення проблем фінансової політики уряду Російської імперії кінця XVIII початку XX ст. Історія науки і біографістика. № 2. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/INB/2010-2/10_orlyk.pdf
- ОРЛИК, В. М., 2011, До питання методології досліджень проблем економічної історії Російської імперії. Проблеми історії України XIX – початку XX ст. Вип. XVIII, с. 59–64.
- ОРЛИК, В. М., 2012, До питання фінансової складової війни 1812. Вітчизняна війна 1812 в. і Україна: погляд крізь віки. Тези доповідей. Міжнародна науково-методична конференція, Київ, 5 грудня 2012 р. Відп. ред. В. А. Смолій; Наук. ред. О. П. Реєнт; Упорядн.: О. Ю. Кирієнко, О. М. Машкін, В. В. Шевченко. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, с. 34–36.
- ОРЛИК, С. В., БОЙКО-ГАГАРИН, А. С., 2017, Фальшивомонетництво в Україні в роки Першої світової війни. Український нумізматичний щорічник. Переяслав-Хмельницький. № 1, с. 143–164.
- ОРЛИК, С. В., 2015, Розмінні марки та казначейські знаки у грошовому обігу в Україні в період Першої світової війни. Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Збірка наукових праць. Число 26–27. Київ, с. 141–148.
- ОРЛИК, С. В., 2018, Российские фальшивые кредитные билеты в Галиции в годы Первой мировой войны. Банускі Веснік. Мінск. (2), с. 51–54.
- ОРЛИК, С. В., 2018, Фінансова політика російського уряду на окупованих територіях Галичини і Буковини в період Першої світової війни (1914–1917 рр.): монографія. Біла Церква: Вид. Пшонківський О. В. 716 с.
- СОКОЛЬСКИЙ, В., 1873, О нарушениях уставов монетных. Историко-юридическое исследование. Киев. 220 с.
- СТЕФАНОВСКИЙ, Е., 1977, Фальсификация некоторых кредитных билетов России конца XIX века. Советский коллекционер. (15). Москва, с. 160–163.

References

- BOJKO-GAGARIN A. S., 2020, Profesiina prynalezhnist falshyvomonetnykiv v ser. XIX – poch. XX st. [The professional identity of the money counterfeiters in the middle of the XIX cent. – the beginning of the XX cent.]. *Chasopys ukrainskoi istorii.* (41). s. 69–77. DOI: 94.10347/2522-4111.2020.41.1.9 [In Ukrainian].
- BOJKO-GAGARIN A. S., 2017, Fal'sifikatsia monet i banknot v Pol'she do 1917 goda po materialam ukrainskoj gazetnoj periodiki [Falsification of coins and banknotes in Poland until 1917 according to the materials of the Ukrainian newspaper periodicals]. *Abstract of papers: Forum Numizmatyczne, Pieniadz I Mennice.* S. 103–109. Bialystok. [In Russian].

BOJKO-GAGARIN A. S., 2017, Polovina matricy fal'shivomonetchika dlja poddelki rublja Nikolaja II Romanova [Half of the counterfeit matrix for the forgery of the ruble by Nikolai II Romanov]. Bankaŭski vesnik, 12 (653). s. 57–58. [In Russian].

DEMMENI, M., 1887, Sbornik ukazov po monetnomu i medal'nomu delu v Rossii, pomeshhennyh v Polnom Sobrani Zakonom s 1649 po 1881 g. [Collection of Decrees on the coins and medals in Russia, placed in the General Assembly by Law from 1649 to 1881]. Vol. 1. [In Russian].

KOLOBOVA, I. N., 2015, Materialy Nacional'nogo istoricheskogo arhiva Belarusi o dejatel'nosti fal'shivomonetchikov XIX v. [The materials of the National historical archive of Belarus about the activity of the money counterfeiters in XIX cent.]. Abstract of papers. Pieniadz a propaganda. Wspolne dziedzictwo Europy. Augustiow-Warszawa [Money and propaganda. A shared heritage of Europe], p. 208. [In Russian].

KOTSUR, V. P., BOIKO-GAGARIN, A. S., 2019, Napoleon Russian forged assignations in Naddnpianshchyna (over Dnipro land). East European historical bulletin. (11), p. 66–77. [In English].

OHUI O. D., 2003, Spetsialni istorychni dystsypliny ta filolohiia: mistsia dotyku ta vyznachennia metodolohii poshukiv. [The special historical sciences and philology: the touch and definition of the researching methodology]. Abstract of papers. Spetsialni istorychni dystsypliny: pytannia teorii ta metodyky. Zbirka naukovykh prats pamiaty vidomoho vchenoho-istoryka doktora istorychnykh nauk Mykhaila Braichevskoho. (10). Vol. 1. (p.106). [In Ukrainian].

ORLIK, S. V., 2018, Rossijskie fal'shivye kreditnye bilety v Galicii v gody Pervoj mirovoj vojny [Russian fake credit bills in Galicia during the First World War]. Bankauski Vesnik, 2, s. 51–54. [In Russian].

ORLYK, S. V., BOIKO-HAHARIN, A. S., 2017, Falshyvomonetnytstvo v Ukraini v roky Pershoi svitovoi viiny [Money counterfeiting in Ukraine during the WWI]. Ukrainskyi numizmatychnyi shchorichnyk [The Ukrainian Numismatic Annual], (1), s. 143–164. [In Ukrainian].

ORLYK, S. V., 2018, Finansova polityka rosiiskoho uriadu na okupovanykh terytoriiakh Halychyny i Bukovyny v period Pershoi svitovoi viiny (1914–1917 rr.). [Financial Policy of the Russian Government in the Occupied Territories of Galicia and Bukovina during the First World War (1914–1917)]. Bila Tserkva: Pshonkivskiyi O. V., s. 716. [In Ukrainian].

ORLYK, S. V. Rozminni marky ta kaznacheiski znaky u hroshovomu obihu v Ukraini v period Pershoi svitovoi viiny [Retail stamps and treasury notes in monetary circulation in Ukraine during the First World War]. Abstract of papers: Spetsialni istorychni dystsypliny: pytannia teorii ta metodyky. 26–27, s. 141–148. [In Ukrainian].

ORLYK, V., 2006, Yehor Kankrin i fiskalna polityka Rosiiskoi imperii v Pravoberezhnii Ukraini v druhii chverti XIX st. [Yegor Kankrin and the fiscal policy of the Russian Empire in Right-Bank Ukraine in the second quarter of the nineteenth century]. Spetsialni istorychni dystsypliny:pytannia teorii ta metodyky [Special Historical Disciplines: Theory and Methodology]. 13. Nats. akad. nauk Ukrainy, In-t istorii Ukrainy, s. 97–110. [In Ukrainian].

ORLYK, V. M., 2007, Podatkova polityka Rosiiskoi imperii v Ukraini v doreformeniyi period: monohrafiia [Tax policy of the Russian Empire in Ukraine in pre-reform period: a monograph]. Kirovohrad: Imeks-LTD. [In Ukrainian].

ORLYK, V. M., 2008, Metodolohichni aspekty doslidzhennia problem podatkovoi polityky v ukrainskykh huberniakh Rosiiskoi imperii u pershii polovyni XIX st. [The methodological aspects of the study of tax policy issues in the Ukrainian provinces of the Russian Empire in the first half of the XIX century]. Ukrains'kyi istorychnyi zhurnal [Ukrainian Historical Journal]. 5, s. 187–195. [In Ukrainian].

ORLYK, V. M., 2010, Dozhovtneva finansovo-pravova literatura yak dzherelo do vyvchennia problem finansovoi polityky uriadu Rosiiskoi imperii kintsia XVIII pochatku XX st. [The Prerevolutionary financial and legal literature as a source for studying the problems of the financial policy of the government of the Russian Empire in the late 18th early 20th century]. Istoriia nauky i biohrafistyka [History of Science and Biografistica]. 2. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/e-journals/INB/2010-2/10_orlyk.pdf [in Ukrainian].

ORLYK, V. M., 2011, Do pytannia metodolohii doslidzhen problem ekonomichnoi istorii Rosiiskoi imperii [On the question of the methodology of research on the problems of the economic history of the Russian Empire]. Problemy istorii Ukrainy XIX pochatku XX st. [The problems of the History of Ukraine of the 19th and early 20th centuries]. 18, s. 59–64. [In Ukrainian].

ORLYK, V. M., 2012, Do pytannia finansovoi skladovoi viiny 1812. [To the question of the financial component of the War of 1812]. Vitchyzniana viina 1812 r. i Ukraina: pohliad kriz viky. S. 34–35. [In Ukrainian].

ORLYK, V. M., 2003, Kazenni palaty v systemi finansovoho upravlinnya Rosiys'koyi imperiyi v kintsii XVIII – u XIX st. (na materialakh Kyivivs'koyi huberniyi) [State chambers in the system of financial management of the Russian Empire at the end of XVIII – in the XIX century (on materials of the Kiev province)]. Ukrains'kyi istorychnyi zhurnal [Ukrainian Historical Journal], 2, s. 66–73. [In Ukrainian].

SOKOL'SKIJ, V., 1873, O narusheniakh ustavov monetnyh. Istoriko-juridicheskoe issledovanie [About violations of monetary charters. Historical and legal research]. Kiev, 220 s. [In Russian].

STEFANOVSKIJ, E., 1977, Fal'sifikatsia nekotoryh kreditnykh biletov Rossii konca XIX veka [The counterfeiting of some credit notes of Russian empire in the end of XIX cent.]. Sovetskij kollektioner [The soviet collector]. (15), S. 160–163. [In Russian].

ZAHREBA, M., YATSENKO, S., 2019, Paperovi hroshi kintsia XIX – pochatku XXI st. v obihu Ukrainy. Katalog [The paper money of the end of XIX – the beginning of the XX cent. In Ukraine] Kyiv: Lohos. [In Ukrainian].

Особливості лінгвістичної термінології щодо фальшивомонетників у Російській та Австро-Угорській імперіях у XIX – на початку XX ст.

У статті проаналізовано основні терміни, що використовувались слідчими правоохоронних органів та редакторами старих газет щодо фальшивомонетників, самих фальшивих грошей та процесу їх збуту. Свідчення про лексику по відношенню до фальшивомонетництва нами прослідковано у карних справах, що зберігаються в державних історичних архівах України та Польщі, а також періодичній пресі українських міст. Більшість використаних у дослідженні джерел публікуються вперше. Самих фальшивомонетників російська преса називала: «фабрикант», «поддельщик», австрійська – «фальшовник» та «обманець». Процес фальсифікації у газетах Галичини визначається щодо грошей, як «выделаныи», «сфабрикованныи», в Російській імперії – «приготовленные», «фабрикации» та ін. Найчастіше визначення особи фальшивомонетника вказували як «фальшивомонетник», «фальшивий монетник», «поддельщик». Місце виготовлення підробок позиціонувалось як «монетний двір», часто з приміткою «потаємний, нелегальний» тощо.

У більшості газетних публікації організовані банди фальшивомонетників описувались як «шайки». По відношенню до виробників фальшивих монет часто застосовано лінгвістичну тавтологію – «підробка фальшивих монет». Щодо паперових грошових знаків використовувались терміни «папірці», «папірчики» та «картинки». Суд над фальшивомонетниками галицька преса найчастіше називала «розправою». У 1915 р. на Чернігівщині кредитні білети із підписом касира С. Брута через інформаційну дезінформацію про їх фальшивість, населення стало остерігатись в обміні таких грошей, називаючи їх «брутівськими рублями». Для плоских металевих гравірованих кліше для друку фальшивих асигнацій та кредитних білетів застосовувався термін «дошки», інструменти для підробки монет фігурують як «машинки для підробки», або «знаряддя».

Ключові слова: Російська імперія, Австро-Угорська імперія, фальшивомонетництво, правоохоронні органи, дорадянські газети, лексика, термінологія.

Boiko-Gagarin Andrii, Candidate of Historical Sciences, National museum of Ukrainian history.

Бойко-Гагарін Андрій, кандидат історичних наук, Національний музей історії України.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4610-3665>

Received: 17-03-2020

Advance Access Published: April, 2020